

Vrij stroomt de rivier

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

ELEANOR SHEARER

Vrij stroomt
de rivier

VERTAALD DOOR
FANNAH PALMER

Ambo|Anthos
Amsterdam

Het citaat op pagina 9 uit Jeremia 31:15 is afkomstig uit de Herziene Statenvertaling

ISBN 978 90 263 6470 9

© 2023 Eleanor Shearer

© 2024 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Fannah Palmer

Oorspronkelijke titel *River Sing Me Home*

Oorspronkelijke uitgever *Headline*

Omslagontwerp Margo Togni, op basis van

een ontwerp van Yeti Lambregts

Omslagillustratie en illustraties

binnenwerk © Jesús Sotés @ The Artworks

Kaart © Tim Peters

Foto auteur © Lucinda Douglas-Menzies

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor mama, papa, Cal en Jeanette

Ik heb deze roman geschreven om een verhaal tot leven te wekken over de Cariben tijdens de nasleep van de slavernij – een gebied en periode waar men niet altijd even bekend mee is, en die niet altijd goed worden begrepen. Ik vond het enorm belangrijk om deze geschiedenis recht te doen, vooral aangezien ik een familiale band heb met de Cariben. Om dit verhaal zo accuraat mogelijk te maken, heb ik ervoor gekozen om bepaalde termen – zoals ‘mulat’ en ‘zwarte’ – te gebruiken, die tegenwoordig door veel mensen, ook door mij, als beledigend worden ervaren. Het boek bevat ook personages met extreem racistische opvattingen, die in die tijd wijdverbreid waren. Ik gebruik deze termen en beschrijf zulke personages niet omdat ik ze goedkeur, maar omdat ik wil dat lezers helder inzien hoeveel onmenselijkheid en onderdrukking slaafgemaakten moesten doorstaan. Door de geschiedenis op te graven en in fictie weer te geven kunnen we het onrecht in ons verleden onder ogen zien, op die manier licht werpen op ons heden en naar een rechtvaardiger toekomst toewerken.

– Eleanor Shearer

RACHELS REIS, 1834-1835

Er is een stem gehoord in Rama, een rouwklacht, een zeer bitter
geween: Rachel weent over haar kinderen. Ze weigert zich
te laten troosten over haar kinderen, want zij zijn er niet meer.

Jeremia 31:15

Wanneer je een vaas breekt, is de liefde die de scherven weer
bijeendraapt sterker dan de liefde die de symmetrie voor lief
nam toen de vaas nog heel was.

Derek Walcott, *The Antilles: Fragments of Epic Memory*

De grond op het eiland was vruchtbaar, maar alles schoot er ondiepe wortels. Toen de orkanen kwamen opzetten, verscheurden ze zelfs de dikste bomen, en toen de witte mannen kwamen aanzetten, rukten ze kinderen uit de armen van hun moeder. Dus leerden wij leven zonder hoop. Voor ons was verlies het enige wat zeker was.

Velen van ons hadden al één thuis verloren. Een thuis met stevige wortels en voorouders die diep in de geschiedenis verankerd waren. Die wortels hadden ons niet gered. Die wortels waren verrot in de rompen van de slavenschepen, in duisternis en vuil. We hadden niet veel over om in de nieuwe wereld te planten, en wat we wel hadden, hadden de witte mannen voor het grijpen. Dus probeerden we alleen op het oppervlak van het eiland te leven. We plantten suikerriet, maar niets voor onszelf. Moeders wendden zich af wanneer er een kind werd geboren, weigerden het in de ogen te kijken.

We probeerden door dit halve leven te drijven, dit leven zonder geschiedenis of toekomst, maar ons eindeloze heden vond altijd een manier om zich uit te strekken en dwars over de tijd heen te gaan liggen, om ons leven zo weer kleur en beweging te geven. 's Nachts vertelden we de kinderen fluisterend verhalen over de oude goden van ons thuisland, in een taal die de witte mannen niet konden verstaan.

Toch kwamen de orkanen. Toch werden de kinderen meegenomen, verkocht en naar de andere kant van de zee verscheept. Maar ze werden meegenomen met een klein zaadje in hun binnenste, dat liederen voor ze zong over een ander soort leven.

Alles schoot ondiepe wortels. Maar wat de diepte niet in kon, ging de breedte in, tapte de oceanen af, boorde zich een weg naar de nabijgelegen eilanden, waar anderen ook zonder erin te slagen probeerden te leven zonder herinneringen aan gisteren of gedachten aan morgen.

Dingen sterven als ze geen wortels hebben. Velen van ons stierven ook, door toedoen van de witte mannen of in de hete middagzon. Ons bloed stroomde rijkelijk de aarde in en de wortels laafden zich aan onze lichamen. Daar werden de wortels sterk van. Ondiep, maar sterk.

Er was toch nog hoop voor deze nieuwe wereld.

BARBADOS

Augustus 1834

I

De nacht was op zijn zwartst en Rachel rende. Takken schuurden langs haar huid. Vogels vlogen krijsend de lucht in bij het horen van haar voetstappen. De bodem was modderig en oneffen, glad van de pasgevallen regen, en ze gleed uit en viel hard tegen de ruwe schors van een palmboom. Ze zakte naar de grond, waar mieren marcheerden en kevers rondscharrelde en onzichtbare wormen door de aarde wroetten. Hijgend zoog ze de zware, vochtige lucht haar longen in. Ze proefde de nattigheid op haar tong, vermengd met de zure bijmaak van haar eigen angst.

Wat had ze gedaan?

Ze keek om. In het donker zag ze de contouren van de molen op de Providence-plantage, met gespreide armen die als vier scherpggekante dolken een woedend kruis in de lucht tekenden. Paniek greep haar bij de keel, alsof de molen ogen had en fluisterend aan de opzichter kon doorgeven wat hij had gezien.

Het was nog niet te laat. Ze kon nog terug, ze kon over de muur klimmen en door de velden vol onvolgroeid riet sluipen, waar gapende gaten op jonge groene stengels lagen te wach-

ten. Ze kon teruggaan naar haar hut, een van die vele houten vierkanten, en weer op de slaapmat gaan liggen die na veertig jaar helemaal versleten was. Ze kon wachten op zonsopgang en op de zoveelste werkdag...

Ze krabbelde overeind en rende verder. Haar benen joegen haar verder het halfduister van het bos in.

Ze had pijn in haar borst. Ze wilde omvallen, maar dat kon niet; haar lichaam droeg haar ongevraagd steeds verder weg van Providence. Elke knappende twijg klonk als een geweer-schot en het gebrom van de suikerrietpadden veranderde in de verre kreten van zoekende mannen. Ze moest blijven rennen.

Ze was alleen, vies van de modder en uitgeput op een manier die helemaal doordrong tot in haar botten, en er spookte een vraag door haar hoofd: was dit vrijheid?

Het verlaten bos. Zij, op de vlucht, ziek van angst. Was dit waar ze al die tijd naar hadden verlangd?

De dag daarvoor hadden alle slaven op Providence zich voor het plantagehuis verzameld. Een groepje witte mensen, elk met een stalen gezicht, stond hen op te wachten: de meester op zijn paard, met naast hem de opzichter, en de vrouw en drie kinderen van de meester op de trap van het huis. De witte mensen staarden naar de slaven. De slaven staarden terug.

Ze wisten allemaal wat er ging komen. Sommige slaven glimlachten zelfs. Rachel was een van degenen die dat niet deden. Ze was oud genoeg om zich andere momenten te herinneren waarop er over het eind van de slavernij was gefluisterd. Ze zou het pas geloven als ze het met haar eigen oren uit de mond van de meester hoorde komen.

In de hitte glinsterde het kalende voorhoofd van de meester van het zweet. Terwijl hij met zijn paard naar voren kwam,

ving Rachel een glimp op van het gezicht van zijn vrouw: haar lippen waren op elkaar gedrukt en vormden een venijnige, minachtende lijn. Dat was de voornaamste reden dat Rachel begon te twijfelen. Ze durfde te hopen.

De meester hield zijn toespraak kort. Hij vertelde dat de koning het eind van de slavernij had verordend. Vanaf de volgende dag zou de nieuwe Emancipatiewet van kracht worden.

Ze waren vrij.

Sommige mensen moesten huilen. Anderen gilden en dansen van vreugde. Ze waren één massa schreeuwende, zwetende lichamen, een rivier die uit haar oevers barstte. De meester en de opzichter blaften vergeefse bevelen en kwamen niet boven het lawaai uit. Uiteindelijk galoppeerde de meester met zijn paard op de menigte af, enkel om iedereen weer stil te krijgen. De hoeven vertraptten het hoofd van een vrouw, die op slag stierf. Maar ze stierf wel in vrijheid.

Er was meer, zei de meester. Ze waren geen slaven meer, maar in plaats daarvan waren ze nu bij hem in de leer. Volgens de wet moesten ze nog zes jaar voor hem blijven werken. Ze konden niet weg. Zodra de zon opkwam zouden Rachel en alle anderen wederom de velden in gaan om de aanplant af te maken. Ze zouden het riet verzorgen tot de volgende oogst, en de oogst daarna. Zes jaar lang kappen, planten en opnieuw kappen.

‘Vrijheid’ was gewoon een ander woord voor het leven dat ze altijd al hadden geleid.

Er ging een lelijk gesis door de menigte. De opzichter reikte naar zijn geweer, dat hij over zijn schouder had hangen. Honderd paar ogen keken naar de boog die zijn hand maakte. Het paard van de meester snoof, de teugels waren strak aangetrokken.

Het gesis stierf weg en de menigte was weer stil.

Rachel hoorde het nieuws over de loze vrijheid stilzwijgend aan. Ze leefde al jaren in een oneindige schemering. Haar dierbaren waren er allang niet meer. Haar leven was teruggebracht tot de grootte van de plantage, de sleur van eindeloos gezwoeg en de lange schaduwen van wat er ooit was geweest. Het was dus wel logisch: vrijheid was een leegte die alleen met riet kon worden gevuld.

Die nacht was alles hetzelfde. Haar rug tegen de harde ondergrond. De vorm van haar ledematen, dun en pezig. De muffe geur van haar hut. Dagen van arbeid strekten zich voor haar uit: haar leven was even zorgvuldig geploegd als de voren in het veld.

Die nacht droomde ze over haar moeder. Of misschien over het idee van een moeder, een omtrek van warmte en zachtheid. Ze kon zich haar eigen moeder niet herinneren.

De moeder stond voor haar, maar ergens wist Rachel dat ze er ook níét was. Ze was ergens ver weg, aan de andere kant van de zee. Ze was vluchtig, een zuchtje rook. Ze kon niet lang blijven.

De moeder noemde een naam, en Rachel wist dat het háár naam was – de naam die ze had moeten hebben voordat een of andere witte man haar Rachel had genoemd. Wat de witte man je gaf, kon hij altijd weer afpakken. Maar die andere naam – die was van haar. Rachel herhaalde hem. De lettergrepen voelden vreemd aan in haar mond, maar de woorden gonsden door haar heen en gaven haar kracht. Het lukte haar om rechtop te staan, zonder gebogen rug. Ze was zich prettig bewust van het gewicht van haar sterke, standvastige lichaam.

De moeder deed een stap naar achteren en begon te vervagen, ze verdween druppel voor druppel, waarbij ze de grond

doordrenkte. Toen ze was verdwenen glinsterde de aarde donkerrood.

Rachel was wakker geworden in het pikkedonker – onrustig, rillend en glimmend van het zweet – en kon haar lichaam maar niet tot bedaren brengen. Het bewoog zonder dat ze het wilde, puur vanuit een dierlijk instinct. Het kroop uit de hut, strekte zich uit en wierp zich weg van Providence, de nacht in.

In het bos stelde Rachel zichzelf opnieuw de vraag: was dit vrijheid? Een gewelddadige breuk, een lijf dat op de vlucht was gejaagd, een van angst verlamde geest die toekeek hoe dingen zich buiten zijn macht ontvouwdent?

De bomen gaven geen antwoord. Hun bladeren fluisterden in de wind en Rachel stelde zich voor dat ze haar tartten: wat nu?

Haar lichaam bewoog zich voort, voorbij het bereik van haar gedachten, met een eigen wanhopige wil.

Ze bleef rennen.

Die maanloze nacht was het verstrijken van de tijd op geen enkele manier bij te houden, maar door het brandende gevoel in haar benen wist Rachel dat ze al minstens een uur onderweg was toen ze het hoorde. Zo zachtjes dat ze eerst dacht dat ze het zich inbeeldde. Gezang.

Ze ontwaarde een fonkelend lichtpuntje tussen de boomstammen. Ze stapte er langzaam op af, haar hoofd vol gedachten aan spoken en nachtgeesten. Maar naarmate het door trommels begeleide gezang steeds harder klonk en het bos zich vulde met geluid, weken haar angsten. De geluiden klonken vrolijk en menselijk en trokken haar aan.

Een open plek. Een kleine cirkel van kale grond tussen de bomen. In het midden dansten tientallen mensen om een

knetterend vuur, en langs de randen stonden er nog meer. Terwijl de dansers langs haar zwierden ving Rachel flarden op van verschillende woorden en melodieën, die tot één geheel versmolten. Ze hoorde wat Engels, maar ook andere talen, oudere talen die niet tot haar oren maar tot haar botten spraken.

Rachel stond in de schaduw en keek toe. Ze was wel vaker op een dansfeest geweest, toen ze jonger was, maar nooit op zo een. Die feesten waren altijd verbonden geweest met het plantageleven. Ze werden in de slavenvertrekken gehouden, of op het marktplein van een dorp in de buurt. Op elk moment kon er een wit iemand langslopen of kon het gezicht van de meester in een raam van het plantagehuis verschijnen, wat elke aanwezige eraan herinnerde dat hun vreugde niet grenzeloos was – die kon de beperkingen van de slavernij niet overstijgen. Op de open plek schitterde een ander soort magie. Zonder nieuwsgierige blikken die de betovering konden verbreken, bewogen de dansers zich met zorgeloze elegantie.

De aanhoudende aantrekkingskracht van de trommels bracht Rachel dichterbij, en nog dichterbij, het licht in. Ineens was ze één lijf van vele, wiegend op de maat. Ze begon met haar voet mee te tikken en haar eigen lied te neuriën.

Een vrouw stak haar arm uit. Haar ogen waren groot en wit, met glinsterende cirkels van vuur in het midden. Ze greep Rachel bij de pols en zong met lage, vriendelijke stem: ‘Dans!’

Rachel werd het gedrang in gesleurd. In een flits verloor ze al haar zelfbesef. Ze had geen begin en geen eind, helemaal geen contouren of grenzen. Haar hele lijf loste op in het ritme. De dans golfde door de menigte als door water en Rachel gaf zich over aan de muziek.

Alle pijn in haar lichaam werd minder. Uit haar longen klonk een lied waarvan ze niet eens had geweten dat het in